

MAGYAR KISEBBSÉGI INTÉZET

EURÓPA lakosságának több mint egynolcada él kisebbségi sorsban: 48,120.000 ember. Van közöttük német, ukrán, magyar albán, kucó-oláh, török, örmény, görög, zsidó, cseh, cigány, pomák, tatár, ruthén, lengyel, svéd, orosz, breton, baszk, spanyol, román, bulgár, fehér-orosz, litván, kasub, macedón, vend, mazuri, friz, friauli, katalán, móriskzó, ráto-román, sőt egész nyugodtan ideszámíthatjuk a tótokat, szlovéneket és a horvátokat is, akik a maguk politikai és közjogi harcaikkal inkább sorozhatók az elnyomott kisebbségek, mintsem a megelégedett többségek közé, nem is szólva a „többségi“ flamandokról, akik mint valami nyelvi kisebbség küzdenek nemzetiségi jogaikért. Az élen a németek haladnak, akiknek 11.6 százalékuk, 9,313.000 német él kisebbségi sorsban; számbélüleg legnagyobb csoportot mutat fel utánuk az ukrán nép 8,095.000 fővel, míg a harmadik e szomorú büszkeségű népi sorban mi vagyunk, magyarok, akik közül 274 százalék: 2,700.000 lélek van idegenben (az utódállamok statisztikája szerint számítva); utánuk jönnek a bulgárok 1,434.000 főnyi macedón-bulgár kisebbséggel, a bulgár nép egynegyedével.

E „negyvenyolc millió“ jövője, helyzetének, sorsának mikénti alakulása elsősorú összetevője az európai padfirkádó befejeződhetésének. A kisebbségi problémák megnyugtató megoldásának keresése épp ezért hovatovább nemcsak a politikusok, publicisták, államférfiak és diplomaták feladata maradt, hanem munkaterületül kínálkozott a tudományok művelői számára is, akik úgy érezték, hogy spédális irányú geográfiai, antropológiai, etnográfiai, statisztikai, történelmi, szociográfiai és jogi kutatásaik során, az igazság keresésének útján nem egy olyan eredményt lehet esetleg kihozni, megtalálni vagy felmutatni, melyek ismeretével akár a saját népi vagy faji célok, akár az egyetemes emberiség előbbrevitele szempontjából újabb, talán hatalmas lépést lehet előre tenni.

Az a nagy fontosság, ami a kisebbségi kérdés helyes ismeretében rejlik, immár odavitt, hogy négy államban már külön kisebbségi intézetek is alakultak az idevonatkozó kutatások és vizsgálódások céljaira. Ilyenek: a bécsi egyetemen az Institut für Statistik der Minderheitsvölker, a marburgi egyetemen az Institut für Grenz- und Auslandsdeutschum, Stuttgartban a Deutsches Ausland-Institut, Berlinben a Deutsche Gesellschaft für Nationalitätenrecht, Varsóban az Instytut Badan Spraw Narodowosdowych és Laibachban (Ljublana) az Institut pour la défense des droits des Minorités.

A Winkler Wilhelm neves osztrák professor, az ausztriai központi statisztikai hivatal demográfiai osztályának főnöke igazgatása alatt álló bécsi kisebbségstatisztikai intézet,¹ mint minden egyetemi intézmény, az objektív igazság keresésének szellemétől áthatva fejt ki immár széles körökben ismert és becsült működését. A Burgban átengedett szépszámú helyiség, gazdag könyvtár, nagyszámú kurrens folyóirat-gyűjtemény és a „Bécsi Egyetemi Kisebbségstatisztikai Intézet Barátainak Egyesülete“ által időnként a kiadványok megjelentetésére rendelkezésre bocsátott nem csekély Összegek lehetővé teszik, hogy ne csak a szemináriumi munka folyjék az elméletileg megkívánt legmegfelelőbb keretekben, hanem széles alapokon felépített kutatómunkára is legyen lehetőség, amelynek eddigi legkiemelkedőbb eredménye a Statistisches Handbuch des gesammten Deutschtums, a világon szétszórva élő százmilliónyi németiség számokban megírt biológiája. Életre hívta pedig ezt az intézetet Winkler professor 1921-ben, tehát akkor, amikor Ausztria még talán nálunk is jobban megtépázva feküdt a földre terítve és ezzel magához ragadta a kezdeményezésnek tudományos munkálkodásnál nagy jelentőségű pálmáját.

A németországi Marburgban már 1917-ben állítottak fel egy intézetet a Fülöp-egyetem bölcsészeti karán a külföldön élő németiség tanulmányozására, Becker volt porosz kultuszminiszter kezdesére. Élén J. W. Mannhardt dr., egy historikus docens áll. Lendületesebb munkásságba azonban csak akkor kezdett az intézet, mikor 1923-ban egyik professor átengedte hatalmas villáját az intézet és a vele kapcsolatban megszervezett intemátus számára, amelyben harminc külföldi és megszállott területről való diák egyharmadnyi birodalmi studenssel keveredve él és foglalkozik a „külföldi és határmenti“ németiség problémáival. A szemináriumi munkára való ilyen összeválogatás, amikor az egyes hallgatók származásuk és személyes tapasztalatuk alapján is különösen alkalmasak a célzott munkálkodás eredményes elvégzésére, kétségkívül követésre való példát nyújt.

A stuttgarti D. A. I. nem tudományos, hanem társadalmi intézmény, mely évi 400.000 márka (!) költségvetéssel dolgozik. (Főtitkára: Fritz Wertheimer.) Jóllehet 30.000 kötetnyi könyvtára és már több mint negyedszázad kötetnyi igen értékes kiadványa van, az intézet mégsem áll csak tudományos célok szolgálatában, hanem a külföldön élő és az anyaországtól elszakított németiségnek kulturális és gazdasági összekötő szerve is igyekszik lenni és ezért folyóiratot ad ki („Der Auslandsdeutsche“) és kivándorlási tanácsadással, külföldre való állásközvetítéssel, sőt árumintavásárok és kiállítások rendezésével is foglalkozik. Valójában nem más, mint egy óriási központi iroda, mely a maga 40—50 főnyi személyzetével nyilvántartja a birodalom határain túl élő egész németiséget és összegyűjti a mozgalmakra vonatkozó összes adatokat. (Csak újságkivágásból 60.000 darab van karto-
tézva.)

¹ Lásd részletesen szerző tanulmányát: „Az európai kisebbségi intézetek“. (A m. kir. Erzsébet Tudományegyetem Nemzetközi Jogi Intézetének kiadványai. 10. szám. Lugos, 1929. 40 oldal.)

A berlini kisebbségjogi társaság, melynek lelke Herbert von Truhart, főképp a kisebbségi sorsba került németeknek s azok politikai vezetőinek tesz szolgálatot esetenkénti szakvéleményeivel és jogi irányú igen értékes kiadványsorozatával.

A varsói kisebbségkutató intézet inkább politikai elgondolások figyelembevételével alakult, elsősorban a lengyelországi kisebbségek tanulmányozására. Negyedévenként igen tartalmas lengyel- és francia-nyelvű folyóiratot ad ki „Kisebbségi kérdés” címmel.

A laibachi szlovén egyetemen megszervezett kisebbségvédelmi intézet eddig csak propagandajellegű kiadványokat jelentetett meg az olaszországi horvát-szlovén kisebbség érdekében és inkább arra példa, hogy milyenek nem szabad lenni egy ilyen intézetnek.

Nálunk Magyarországon is van már évek óta két intézmény, mely az idegenbe szakadt magyarság problémáival és helyzetének megállapításával foglalkozik, egyik a Teleki Pál gróf kezdeményezésére a Magyar Statisztikai Társaság kebelében megszervezett „Államtudományi Intézet”, a másik pedig a Krisztics Sándor pécsi professzor vezetése alatt álló Magyar Szociográfiai Intézet (Budapesten); míg az egyetemeken — tudomásunk szerint — főképpen Steinecker Ferenc Közigazgatástani és Községpolitikai Intézetében a közgazdaságtudományi karon és Faluhelyt Ferenc egyetemi tanárnak pécsi Nemzetközi Jogi Intézetében fordítanak különösebb gondot a kisebbségjogi kérdések tanulmányozására.

Hiányzik tehát még mindig az a tudományos intézet, amely a kisebbségi kérdést összes vonatkozásaiban állandó vizsgálata tárgyává tenné. Pedig Közép-Európa népeit és elsősorban is bennünket, magyarokat, létünk alapjaitól kezdve, közeli és távolabbi jövőnk kedvező kialakulásáig elhatározóan, mondhatni végzetesen érint a kisebbségi problémák mikénti alakulása, fejlődése, megoldása. A magyar tudományosságunk volna tehát egyrészt nemzetközi elhivatottsága, másrészt a saját nemzetével szemben való egészen elsőrangú kötelessége teljes felkészültségével és felszereltségével sorompóba lépni e kérdések vizsgálatára és feldolgozására.

Teleki Pál gróf mondotta a felsőház költségvetési tárgyalása alkalmával 1928 június 21-én: „Szükséges volna az egyik egyetemen egy kisebbségi jogi tanszéket is felállítani, mégpedig azért, mert a kisebbségi jog ma a nemzetközi jognak igen fontos elemévé nőtte ki magát. Senkinek, egy nemzetnek sincs annyi kisebbsége az ország határain túl, mint nekünk; senkinek sincs hát annyi oka arra, hogy fiatalságát ezen a téren speciálisan kiképezze, mint éppen nekünk.” Hogy egy ilyen kisebbségjogi tanszék felállításának mikor lesz meg az anyagi és személyi lehetősége legalább is egyik egyetemünkön, azt ma, mikor a budapesti tudományegyetemen már hosszú évek (és milyen évek!) óta még a nemzetközi jogi tanszék sincsen véglegesen betöltve, nehéz elképzelni is. Véleményünk szerint azonban sokkal gyorsabban és kevesebb áldozattal volna megvalósítható az, ha a küszöbön lévő jogi oktatás reformjának kapcsán az egyik egyetem nemzetközi jogi tanszéke mellé egyelőre legalább egy kisebbségjogi intézet szervezettnék. Jogi oktatásunk sokszor felpanaszolt tanításmetódusi

hiányossága ugyanis kétségkívül elsősorban éppen annak tudható be, hogy segédtanerők híján a szemináriumi munkálkodás, ami pedig a korszerű egyetemi tanítási módszer egyik leglényegesebb része, szinte a minimumra csökkenve folyik, mert hisz az előadó professzorktól, akiknek természetesen még tudományosan is kell működniük, nem is lehet megkívánni, hogy magukra hagyatva eredményesen tudjanak minden hallgatójukkal egyénenként foglalkozni, ami pedig a sikeres munkának elengedhetetlen követelménye. Klebelsberg Kunó gróf tervbe vette, hogy a reform kapcsán a külföldi és az orvosi és természettudományi fakultások mintájára a jog- és államtudományi karokon is intézeteket és szemináriumokat szervez, illetve a professzorok mellé tudományos segédszemélyzetet oszt be. A tudomány szempontjából a kutatásra és művelésre váró tudománykörök és tudományos problémák között a kérdések fontossága tekintetében különbséget tenni ugyan nem lehet: mégis a jogi oktatás és tanulás annyira megkívánt elmélyítését sehol sem lehetne véleményünk szerint mind tudománypolitikai, mind nemzetpolitikai szempontokból megfelelőbb helyen elkezdeni, mint éppen a nemzetközi jogi tudományok és ezen is belül a kisebbségi jogrendszer intenzívebb oktatásának, illetve tanulmányozhatásának biztosításával, aminek vizsgálata és kifejtése ma az általános érdeklődés homlokterében áll. Úgy érezzük, hogy egy ilyen intézet szervezésével a magyar tudományosság színvonalának, a világproblémák iránt való, állandó, intenzív érdeklődésünknek s azok megoldásában való közreműködésünk vágyának adnánk újabb tanujelét.

Kultuskormányunk nemzetevelési programjának egyik sarkalatos tudománypolitikai tétele, melyet a magas műveltség célját szolgáló ösztöndíjakról hozott 1927. évi XIII. t.-c. indokolásában különösen határozottan kijelölt: szakemberek kiképzése az ország vezető pozíciói számára; európai látókörű, külföldi nyelveket beszélő, a maguk speciális stúdiumaiban a nyugati államok egyetemi és egyéb kutató-intézeteiben a legújabb törekvésekről tájékozást nyert új generációt akar az ország újjáépítésére a nemzetnek rendelkezésére bocsátani, „hogy így minden működési téren, minden szakmában a nagy feladatok megoldásánál elsőrangú erőkre támaszkodhassunk“. Ezt szolgálja az a terve is, hogy az egyes egyetemeket, illetve karokat specializálni kívánja bizonyos tudományszakok intenzívebb fejlesztése, a kutató munka gazdaságos decentralizációja s az ehhez szükséges intézetek tökéletesebb felszerelhetése céljából; már pedig, ha ez hasznos és szükséges a természettudományok terén, miért ne lehetne ugyanezt megvalósítani a szellemtudományok terén is? Hiszen amilyen mértékben szükségünk van tbc-specialistákra, rák-kutatókra, épp olyan szükségünk van orientalistákra vagy jogászokra, akik a nemzetközi magánjogban, vagy — tárgyunknál maradva — a kisebbségi jog területén otthonosak. Egy kisebbségjogi intézet tehát nemcsak a jogtudomány, s ennek a külföldön olyan intenzíven művelt ágának magyar részről való termékenyebb előbbrevitele szempontjából volna fontos, hanem azért is, mert benne egy olyan új, tudományos felkészültségű nemzedék kiképzése és nevelése válnék lehetővé, akik-

ben már nemcsak az elméleti tudomány, hanem a kisebbségi kérdésnek gyakorlati megoldása terén is a tudás minden korszerű fegyverével ellátott szakembereket nyerhetne a nemzetépítő munka.

De e tudományos szempontokon kívül éppen nem jelentéktelen nemzetpolitikai célkitűzések is sürgetően helyeselhetik egy ilyen Magyar Kisebbségi Intézet felállítását.

Az ezeréves magyar államiság keretéből kiszakítva, milliányi testvérünk él idegen, sőt velünk szemben ellenséges érzületű népek uralma alatt, a „nemzetközi jognak védelme alá helyezett kisebbségként“. Lehet-e az egész nemzet szempontjából fontosabb és életbevágóbb feladatunk, mint a magyar kisebbségek súlyos sorsának és az ellenük irányuló, minden emberi és nemzetközi jognak arcuclsapását jelentő, elnyomó és jogfosztó törekvéseknek a tiszta és pártatlan tudományos kutatás módszereivel és eszközeivel való felderítése s megállapítása és az ilyen törekvésekkel szemben a tiszta jog és tudományos igazság alapján való elvi állásfoglalás?

E mellett az objektív és elfogulatlan tudományosság alapján álló kutatás eredményeinek megfelelő publikálása a legalkalmasabb eszközök egyike volna arra is, hogy helyesebb irányba terelje egyrészt a teljesen tájékozatlan, illetve rosszul informált külföldnek, másrészt azonban a mi közönségünknek közvéleményét is, amely bizony a kisebbségi problémák, pl. a régi magyar nemzetiségi politika tekintetében, eddig legalább általában, sajnos, nem egy irányból nagyon is téves magyarázatokkal volt kénytelen megelégedni.¹

Nem kétséges azonkívül az sem, hogy külpolitikai akciók sikerének, legyenek azok akár hivatalosak, akár társadalmi színezetűek, egyik legfőbb alapfeltétele, hogy olyan adatok birtokában és alapján vezettessenek le, melyek szigorúan tudományosan megállapított helyes-séggel rendelkeznek, melyek érdemben meg nem támadhatók és ki nem kezdhetők, melyek magukon viselik a tárgyilagos igazság le nem törölhető bélyegét. A „question du jour“-ra súlyosodott kisebbségi kérdést ma pedig végre-valahára már nemcsak a nagy nemzetközi külpolitikai problémákkal foglalkozó társadalmi és jogi egyesülések, hanem maga a Nemzetek Szövetsége is napirenden tartja, úgyhogy az ezeken résztvevő kiküldötteink számára egy ilyen kisebbségi intézet állandóan kész gyűjtőhelye lehetne a szükségelt tudományosan feldolgozott, megbízható adatoknak.

A megszervezendő kisebbségi intézetben, éppen mert valamelyik jogi karon volna felállítandó, elsősorban a kisebbségek jogviszonyainak felderítésével kellene foglalkozni, mégpedig mind nemzetközi vonatkozásokban, mind az egyes államok belső jogrendszerében való mikénti kifejeződésükben. Tíz év alatt még mindig nem írtuk össze az utódállamokba tépett magyarság jogviszonyait egy nagyszabású Corpus Juris Minoritatum köteteibe (aminek szomorúan jellemző hiányát tudomásunk szerint éppen szemlénk szerkesztője is kiemelte), de nincs összeállítva a régi Magyarország kisebbségi Kódexe sem, melynek több mint félévszázados rendelkezései pedig csak

¹ Faluhelyi Ferenc professzornak a Kisebbségi Intézet ankétjén mondott beszéde alapján.

jó fényt vetnének a sokat támadott magyar „elnyomótokra. Ezek mellett, mint kapcsolódó államtudományi stúdiumok, helyet kaphatnának a munkaprogrammban statisztikai és szociográfiai tanulmányok és kutatási lehetőségek is, amennyiben az eredményes munkálkodásnak egyrészt a tudományos oktató személyzet, másrészt az intézet kellő felszereltsége tekintetében meglesznek az ilyen irányú megfelelő előfeltételei is.

A német Nationalitätenkunde természetesen nem elégszik meg azzal, hogy megállapíthassa idegenben élő kisebbségeinek számát, fejlődési irányát, gazdasági és kulturális erejét, jogviszonyait és közjogi, illetve politikai súlyát, hanem igen nagy fontosságot tulajdonít annak, hogy a legnagyobb exaktsággal megállapítsa az egyes kisebbségi csoportok eredetét, múltját, szóval a nemzetiségek történetét, a mellett természetesen nem feledkezve meg az egyes államok nemzetiségi politikájának történetéről sem, a mindenkori többségek és a kisebbségek kapcsolatairól, küzdelmeikről vagy együttműködésükről. Nálunk legújabbban ugyancsak Klebelsberg Kunó gróf mutatott rá a nemzetiségek és a nemzetiségi mozgalmak történetének különös jelentőségére; már 1917-ben a Magyar Történelmi Társulat közgyűlésén az elnöki székéből sürgette a magyar legújabb kor forrásainak magyarázatos közzétételét s elgondolásának valóra válása a „Fontes Historiæ Hungaricæ aevi recentioris”^c kiadása, eddig is két olyan művel, minők Szekfű Gyula: *Iratok a magyar állammalv történetéhez 1790—1848.* és Miskolczi Gyula: *A horvát-kérdés c. munkái,* melyeket azonban remélhetőleg még újabb kiadványok is fognak követni. Horváth Jenő, a Magyar Külügyi Társaság alelnöke, ezenkívül még a település-történet fontosságát is hangsúlyozta, aminek különösen a revíziós törekvések alátámasztása szempontjából van nagy jelentősége. Ha itt mindjárt megemlékezünk a kisebbségi kérdés földrajzi vonatkozásairól is, ahol olyan kiváló kartográfusaink, mint Teleki Pál gróf és Kogutowicz Károly a messzi külföld tudományos közvéleménye előtt is szép hírnevet szereztek a magyar emberföldrajzi vizsgálódásoknak, úgy láthatjuk, hogy milyen hatalmas munkaterületül kínálkozik a kisebbségi kérdés a maga egész terjedelmében. Hogy ezt a két (jogi-statisztikai és történet-földrajzi) óriási vizsgálódási komplexumot egy intézet keretében volna lehetséges összevonni, a mi szegényes hazai viszonyaink között még elképzelni is szinte lehetetlen, bár az öncélúvá öntudatosodott nemzetnek a magyar holnap felé vezető hídverése munkájában minél hamarébb és minél részletesebben kellene már látnia a múlt tanulságai és a jelen helyzet tapasztalatai alapján azokat a pilléreket melyekkel kicövekelheti jövője legbiztosabbnak tetsző útját.

A fejlődés tehát szükségkép fokozatos lehet; talán az egyetemek specializálásával kapcsolatban lehetne valami módust találni ily intézet megszervezésére. És itt nem volna szabad takarékoskodni: úgyis elkéstem; hisz ma sincs, a fiatalabb generációban sem, a nemzetiségeink és az utódállamok nyelvét kifogástalanul tudó kellő számú szakemberünk. Saját belső expanzív erőinket és elszakított testvéreink ellenállóképességét csökkentjük azzal, ha rosszul értel-

mezett takarékoságból nem tudnánk erre a célra megfelelő fedezetet beállítani.

Konkrét formában egy évvel ezelőtt Faluhelyi Ferenc, a pécsi egyetem nemzetközi jogi professzora a Magyar Külügyi Társaságban e célból összehívott ankéton¹ vetette fel egy kisebbségi intézet alapítására vonatkozó terveit, amelynek részleteit meghívott munkatársa: Horváth Jenő egyetemi tanár, Szabó Pál tanársegéd és e sorok írója fejtették ki s melyeket akkor különösen Apponyi Albert gróf, Lukács György és Teleki Pál gróf is helyeseltek, úgyhogy a Társaság ilyen értelemben emlékirattal is fordult a kultuszminiszterhez és a Magyar Tudományos Akadémiához is (Vigyázó-alapítvány!). Azóta a leányzó aluszik. Lengyelországban pedig ezalatt a világ-lengyelség első kongresszusa ez év júliusában már életre hívta a maga hasonló szervezetét az idegenben élő lengyel néptörödékek helyzetének vizsgálatára és nyilvántartására, sőt a Csehek is, akiknek csak alig néhány százezer fajsorsosa él Lengyel- és Német-Sziléziában meg Ausztriában, a prágai statisztikai hivatal vezetőjének, Auerhan professzornak irányítása mellett a múlt nyáron felállították Ceskoslovensky Ustav Zahranicni néven a maguk „kisebbségi“ intézetét is.

Legutóbb pedig, 1929 november 15-én, a prágai egyetem bölcsészeti karának dísztermében megalakult a Kisebbségi Kérdést Tanulmányozó Cseh Társaság is Krofta Kamill meghatalmazott miniszter elnökségével (aki Benes helyettese a külügyminisztériumban). Kilenc szakosztályt szerveztek; az első: a jogi, politikai és adminisztratív kérdésekkel, valamint a külföldi államok kisebbségeinek tanulmányozásával foglalkozik, a második: az oktatásügygel, a harmadik: a statisztikával és szociográfiával, a negyedik: történelemmel, az ötödik: a csehországi kisebbségek kultúrájával, a hatodik: közgazdasági viszonyaikkal, a hetedik: a határterületek cseh és tót kisebbségi szigeteivel, a nyolcadik: a kisebbségek politikai törekvéseivel, míg a kilencedik: a külföldön élő csehek és tótok tanulmányozásával. Az „Új Hungária“ előkészítőinek szintén figyelembe kellene venniük Krofta dr. megnyitójának egyik mondatát: „A kisebbségi kérdések megoldását nem szabad a politikai helyzet által kikényszerített tárgyalásoktól függővé tenni, hanem rendszeres és tudományos alapokon nyugvó tanulmányozással kell céltudatosan előkészíteni.“ Ehhez pedig nálunk most már halaszthatatlanul szükséges egy Magyar Kisebbségi Intézet megszervezése.

VITÉZ NAGY IVÁN

¹ Lásd az ankét egész anyagát a pécsi M. kir. Erzsébet Tudományegyetem Nemzetközi Jogi Intézetének kiadványai c. sorozat 13. kötetében: Faluhelyi Ferenc dr.: Ankétok a Magyar Kisebbségi Intézet ügyében. (Pécs, 1930.)